

TELEVÍZIO

EGY ÉRTELMISÉGI VISZONTAGSÁGAI

Nehezen tudom fenntartás nélkül elfogadni Mirko Kovač *Az ő méhének ajtai* (Vrata od utrobe) című, mintegy tíz évvel ezelőtt született, kitűnő regényének televíziós változatát. Pontosabban így, regény-adaptációnak, a regény nyomán készült folytatásos tévéfilmnek nem fogadhatom el, mert nem az. Hanem valami egészen más, mondjuk a regényből kinövő, esetleg onnan is táplálkozó, szereplőit abból kölcsönző mű.

Aki olvasta a könyvet, csakis arra gondolhatott, hogy a regény televíziós változata megkísérli majd a maga sajátos nyelvében újrafogalmazni ezt a roppant izgalmas családregényt, úgy, hogy a látszólag független epizódok rendszerével krónikaszerűen tudósít a hercegovinai L. falubeli Stjepan K. kereskedőcsaládjának felbomlásából. A regény montázstechnikája, az események filmszerű pergése ugyanis kitűnő támpontnak látszik egy, a regényhez hasonló, cselekményes, de ugyanakkor gazdag életanyagot feltáró gondolati, pszichologizáló mű elkészítésére. Sajnos, nem ez történt. Hanem megisméltődött az a már sokszor látott és kifogásolt eljárás, hogy megmásítják és ezáltal szinte tudatosan kirekesztik a filmből az irodalmat. Természetesen tudjuk, hogy az, ami irodalomként hiteles és jó, nem biztos, hogy a film nyelvén forgalmazva is ugyanolyan esztétikai hatást vált ki, de Mirko Kovač regényének mozaikkockáiból össze lehetett volna állítani vagy legalábbis meg kellett volna kísérelni összerakni ezt a kivételesen izgalmas családregényt, amely nyilván jóval több, talán (éppen mint e regény) közérzetrajzi film is lehetett volna. Így nem az lett.

Az ő méhének ajtai Stjepan K. családjának egyfajta krónikája, amelyben az író a húszas évek végétől az ötvenes évek küszöbéig, tehát mintegy két évtizednyi időn keresztül követi egy adott család és a körülötte történő események történetét. Egy hermetikusan zárt világot teremt az író, amelynek csak egy kisablaka nyílik az országra és a világra, s ezen szűrődik be mindaz, ami kívül történik. De mindaz, ami besűrődik, elegendő, hogy hasson az emberek érzelmeire, meditálásra majd cselekvésre késztesse. Kint pedig nem kisebb események játszódnak le, mint a fasiszta eszmék terjedése, majd az olasz megszállás, az ellenállás megszervezése, a fölszabadulás és azt követő államosítás, majd a viharos 48.

Időben s részben az említett események felsorolásában még meg-

Lordan Zafranović: *Esti harangszó*. Mirko Kovač: *Az ő méhének ajtai* című regényének adaptációja. Belgrádi Televízió — Jadran Film, Zágráb, 1988 július—augusztus.

kísérel a tévéfilm hű maradni a regényhez, csakhogy a film érthetetlenül nem a mindenben tartózkodó, a mindig értelmére s nem érzelmére támaszkodó Stjepan K.-t teszi a középpontba, hanem a dinamikusabb életű, a faluba csak vissza-vissza térbő öccsét, Tomislav K.-t. S valójában éppen ezzel esik csorba a regényen. Ott ugyanis ez a baloldali beállítású, országot-világot megjárt örök egyetemista csupán egy fontos szereplő, ő az a világra nyíló kisablak, de nem ő a regénybeli hős. Magyarán a regény nem róla szól. A tévéfilm pedig igen. S még ezt a szerepcserét is meg lehetne érteni, s talán elfogadható is lenne, ha a forgatókönyvírók és a rendező nem kerekít alakja köré a regényben nem létező eseményeket. A négyrészes sorozat második fele eseményeinek zöme ugyanis hiába keresendő a könyv lapjai között, mert ott nem léteznek. S így a film Tomislav K. életútjának, s nem bátyja és L. falu történetének a krónikájává válik. S ha még engedékenyebbek lennénk, talán ezt is megbocsátanánk, annál inkább, mert maga az író is részt vett a forgatókönyv előkészítésében, de azt már semmiképp sem helyeseltük, hogy ezt a pszichológiai drámát beáldozzák. Miért is? Tomislav K. szerelmi kalandjaiért — mondjuk. A regényben ugyanis Tomislav bizonyult szerelmi kapcsolatainak vannak rugói, viszonya van sógornőjével, németországi szeretője menti meg életét a hadifogságban stb., de egyértelműen hatásvadászónak s olcsó nézői behódolásnak tűnik a film vége is, amikor Tomislav szinte egyidőben hal meg az őt imádó sógornőjével, hogy a megtört Stjepan K. egyazon vasúti postakocsival hozassa haza a két koporsót. S mi okozta halálukat? Miután Rosa megtudja, hogy Tomislavot hamis vádakkal tartóztatták le, keresésére indul, hastífuszban megbetegedik, Tomislav pedig a vizsgálati fogságban jár szerencsétlenül: bár már kiderült tájékoztató irodás ártatlansága, és állítólag előtte a diplomáciai pálya lehetősége is, mégis benntartják (!), ahol egy összeszólalkozás után fogolytársa úgy a falhoz taszítja, hogy gerince törik.

Az *Esti harangszó* című sorozat tehát azért nem adaptáció, mert hűtlen lesz nemcsak a regény szerkezetéhez, hanem cselekményéhez, végső soron tehát művészi tartalmához is.

A tévéfilm készítőinek szándéka nyilván az volt, hogy átalakítva a regény szerkezetét, a cselekménysor átcsoportosításával és az események kronologikus fölsorakoztatásával filmszerűbbé tegyék a regényt. Többet is akart markolni, mint amennyi a regényben benne van, de végeredményben csak a felszínét mutatta meg mindannak, aminek az írott műben mélységei vannak. A gondolatiságot fölládozta az eseményességért, de ezáltal elsikkadt nemcsak a korrajz, hanem az az emberek között a regényben lassan, de a külső és belső hatások következtében szükségszerűen végbemenő önmarcangoló folyamat, amely a család fölbomlásához vezetett. Közben a regénybeli alakok nagy része is elsorvad, redukálódik. Elsősorban Stjepan K.-é, de másoké is, mint például Tomislav feleségéé, Meisáé, vagy az olasz kereskedőé, Paolo Menzéé. A megválto-

zott eseménysor hozza viszont a regénynél hangsúlyosabban a forradalmi múltú, a háború után L. teljhatalmú parancsnokává lett Dimitrije alakját.

Lordan Zafranović nyilván játékfilmnek képzelte el Mirko Kovač regényét, ezért megoldásaiban is ahhoz ragaszkodott. A televíziós regény ugyanis nem szabályos felépítésű négy rész, hanem egy egész négy részre való kissé mesterséges bontása. Már az indítás is a gyermek Tomislav alakját hozza előtérbe, hogy aztán az ő életútját kövesse végig, mindenekelőtt rá, s nem a családra összpontosítva. A történelmi anyag „gazdagítása” is azt bizonyítja, hogy a saját tüzén perzselődő család pszichikai hátterének vizsgálata helyett történelem szabta sorstragédiát alkotott meg.

Kitűnő színészegyüttest angazsált a rendező filmjéhez. Tomislav K.-t Rade Šerbedžija tolmácsolta, s bár elmaradt nagy alakításaitól, mégis hitelesnek érezzük. A rendezői elképzelés szerint értelmiségi figura, aki elszenvedi az eseményeket. Őt mindig az események sodorják, s ezekben a belesodródásokban mindig értelmiségihez illő magatartást tanúsít. Petar Božović Stjepan K. szerepében szintén hiteles, s nyilván a regénybeli sokkal komolyabb szereppel is megbirkózott volna. A női együttesben mind a hárman, Ljiljana Blagojević (Rosa), Neda Arnerić (Meira) és Lidija Jenko (Lusy) is túljátszák a szerető szerepét, nem tetteikkel hitelesítik Tomislav iránti szerelmüket. Nagyon jó alakítást nyújtott viszont Miodrag Krivokapić Dimitrije parancsnok és Stevo Žigon a boltját elvesztett kereskedő szerepében.

Mindent összegezve, a regényadaptáció csak akkor érte volna el célját, ha Mirko Kovač *Az ő méhének ajtai* című regényének elolvasására serkent.

BORDÁS Győző

FILM

ÉLET A NAGYBÁCSIVAL

Krsto Papić hű maradt önmagához: az 1970-ben bemutatott *Bilincsek* és az 1972-ben forgatott *Mrdušai Hamlet* után ismét visszatért az ötvenes évek eseményeihez, és megalkotta a trilógia befejező részét.

A jugoszláv filmgyártás állandó rákfenéje a forgatókönyvhiány, pontosabban jó forgatókönyvek hiánya. Ritka kivétel az *Élet a nagybácsival*, amely Ivan Aralica *A gyűlölködés kerete* című regénye alapján készült. Ahogy egy regényben feleslegesek az üresjáratok, ugyanúgy a filmben is kirívóak. Bizonyára ezt az elvet tartották szem előtt a forgatókönyv írói: Ivan Aralica, Krsto Papić és Mate Marišić.